

Nazwisko **CHODŹKO**

Imiona **LEONARD**

Pseudonim

Z domu

Data urodzenia **8.11.1800** Miejscowość, kraj **Oborek k/Oszmian**

Data śmierci **12.03.1871** Miejscowość, kraj **Poitiers, Francja**

Lat życia

Adres cmentarza

Źródła: **Polscy działacze emigracyjni w walce o**
..... **niepodległość ; XIX Międzynarodowe Sympozjum**
..... **Biografistyki Polonijnej (2018 r)**

Archiwum Osobowe Emigracji im. B. Jeżewskiego Biblioteka Polska POSK w Londynie.

LEONARD CHODŹKO

(1800–1871)

POPULARYZATOR SPRAWY POLSKIEJ

Leonard Chodźko

W historii polskiej emigracji nie brakowało postaci wybitnych, część z nich jest powszechnie znana, inne przykrył kurz niepamięci. Obowiązkiem badaczy jest ocalać od zapomnienia wszystkich, którym sprawa polska nigdy nie była obca, a przebywając na emigracji potrafili zabiegać o wsparcie dla zniewolonej ojczyzny. Do grona zaangażowanych emigrantów należał niewątpliwie Leonard Chodźko. Trudno jest jednoznacznie zdefiniować jego zainteresowania. Tym trudniej krótko omówić dokonania na polu nauki, literatury i polityki.

Leonard Chodźko przyszedł na świat 8 listopada 1800 roku w Oborku koło Oszmian w rodzinie o tradycjach patriotycznych¹. Był synem uczestnika powstania kościuszkowskiego Ludwika Chodźko i Walerii z Dederków. Naukę rozpoczął w Mołodecznie, tam zetknął się z Tomaszem Zanem. Potem uczył się w szkole przyklasztornej przy klasztorze Bazylianów w Borunach². W latach 1816–1817 (wg Aleksandra Wernickiego od 1815) był studentem wydziału prawa Uniwersytetu Wileńskiego. Na jego późniejsze poglądy niewątpliwie duży wpływ wywarli wykładowcy, wśród nich był m. in. Joachim Lelewel. Chodźko należał do wileńskiego stowarzyszenia filomatów, co w znacznej mierze ukształtowało jego młodzieńcze poglądy. Tam też zbliżył się do Adama Mickiewicza. Choć jego nazwisko było kojarzone z filomatami, to udało mu się uniknąć oskarżeń w procesie, bo w roku 1822 przebywał już poza Rosją³.

W roku 1819 został osobistym sekretarzem senatora Michała Kleofasa Ogińskiego, z którym odbył liczne podróże po Litwie i Rosji, a potem po Europie (1822–1826). Przebywał w Niemczech, Niderlandach, Włoszech i Anglii, a w 1826 roku osiadł na stałe w Paryżu i w zasadzie pozostał we Francji do końca życia. Śladem bliskich kontaktów z Ogińskim były *Pamiętniki Michała Kleofasa Ogińskiego*, wydane w 4 tomach w języku francuskim przez Chodźkę w latach 1826–1827. To już wtedy Chodźko wiedział, że głównym jego dążeniem będzie przypominanie przeszłości narodu polskiego. Uważał to za patriotyczną powinność i obowiązek obywatelski. W liście do Mickiewicza z 3 maja 1828 roku tak sprecyzował swoją misję: „odświeżać przeszłość, a bronić teraźniejszość polską przed światem”.

Najpierw podjął pracę w bibliotekach polskich w Paryżu. Następnie został zatrudniony w bibliotece na Sorbonie, potem w jednej z największych bibliotek Paryża, w księgozbiorze świętej Genowefy, w końcu został bibliotekarzem francuskiego ministerstwa oświaty. Kariery w tym zawodzie jednak nie zrobił, co niewątpliwie związane było z jego późniejszym zaangażowaniem w działania rewolucyjnej i niepodległościowej. Został nawet zdegradowany w hierarchii służbowej.

Równolegle prowadził działalność wydawniczą i literacką, a także patriotyczną. W rocznicę urodzin Tadeusza Kościuszki zorganizował w Paryżu (12 lutego 1830 roku) wielką manifestację, w której uczestniczyli m.in. Marie J. La Fayette i Wiktor Hugo⁴.

Zaangażował się w wydarzenia rewolucji lipcowej 1830 roku. Był adiutantem Marie La Fayette'a. Dosłużył się stopnia kapitana Gwardii Narodowej. W okresie powstania listopadowego był urzędnikiem Legacji Polskiej w Paryżu. Dostarczał redakcjom czasopism materiały

¹ Biogram opracowano na podstawie: Borkowska W., *Chodźko Leonard*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 3, Kraków 1937, s. 386–388.

² Encyklopedia Kresów, Kraków b. r. w., s. 54; G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Białorusi*, Warszawa 1997, s. 26. Wernicki podaje kolejność odwrotną, najpierw Boruny, potem Mołodeczno; A. Wernicki A., *Leonard Chodźko i jego prace. Krótki rys biograficzny i naukowy*, Lwów 1880, s. 9.

³ A. Wernicki, op. cit., s. 10.

⁴ O kontaktach Chodźki z La Fayette wspominał Sławomir Kalembska, General La Fayette przyjaciel Wielkiej Emigracji, „Echa Przeszłości” 2008, nr 9, s. 114.

dotyczące przebiegi walk powstańczych, przez co wywierał znaczący wpływ na kształtowanie francuskiej opinii publicznej w kwestiach polskich. Był jednym z inicjatorów (obok La Fayette'a) powołania w styczniu 1831 roku Komitetu Franko-Polskiego i jedynym Polakiem w jego składzie (pełnił obowiązki archiwisty). To właśnie z inicjatywy Komitetu wydano kilkadziesiąt polskich broszur i druków ulotnych, w których opisano szczegółowo przebieg powstania na ziemiach polskich. Ponadto organizowano okolicznościowe spotkania i koncerty oraz kwesty na pomoc dla powstańców. Analogiczny Komitet Amerykańsko-Polski powstał za oceanem, Chodźko został jego członkiem honorowym⁵.

Szczególnie mocno wpisał się Chodźko w działalność polityczną emigracji popowstaniowej. Pełnił funkcję sekretarza Towarzystwa Litewskiego i Ziem Ruskich, które zrzeszało Polaków z ziem wschodnich przebywających na emigracji. Należał do Komitetu Narodowego Emigracji Polskiej działającego pod przewodnictwem Joachima Lelewela.

Był członkiem tajnej organizacji Zemsta Ludu. W roku 1833 zaangażował się w przygotowanie zbrojnej wyprawy płk. Józefa Zaliwskiego. Za tę działalność został – w wyniku presji wywieranej przez Rosję na władze francuskie – w roku 1833 wydalony z Paryża. Na krótko wyjechał wtedy do Londynu. W roku 1834 powrócił do stolicy Francji, ale wycofał się z czynnej działalności politycznej. Poświęcił się wówczas pracy naukowej, działalności wydawniczej i publicystycznej.

Nadal jednak przyświecał mu jeden cel – przypomnienie światu o sprawie polskiej. Być może wpływ na takie działania miały też słowa Mickiewicza, który sugerował mu napisanie martyrologii polskiej i stworzenie katalogu alfabetycznego męczenników narodowych⁶. Idei tej służyły poniekąd wydawane w języku francuskim rozprawy historyczne popularyzujące wiedzę na temat historii Polski. Przygotował też szereg opracowań geograficznych i statystycznych, do których opracowywał i własnoręcznie sporządzał mapy. Spośród jego dzieł warto wymienić: *Histoire de les légions polonaises en Italie* (t. 1-2, 1829); *Les Polonais en Italie* (1829); *Biographie du général Kościuszko* (1837); *Histoire populaire de la Pologne* (1863). Ta ostatnia pozycja stała się podręcznikiem szkolnym dla dzieci emigrantów, miała 14 wydań, a łączny nakład osiągnął 112 000 egzemplarzy.

Zajął się także działalnością edytorską. Opracował i wydał wiele ważnych pozycji literatury polskiej, oprócz wspomnianych pamiętników Ogińskiego także dzieła Adama Mickiewicza i Zygmunta Krasińskiego. W roku 1828 – dzięki wsparciu finansowemu hrabiny Klementyny z Sanguszków Ostrowskiej – wydał dwa tomy *Poezji Mickiewicza* opatrzone wstępem jego autorstwa. Jego przedsięwzięcie było kontynuowane przez innych wydawców, łącznie wydano osiem tomów. O tym przedsięwzięciu pisała Ostrowska do Mickiewicza: „Przybywszy do Paryża zobowiązałam pana Leonarda Chodźko, żeby się zajął wydaniem poezji Pana. Pierwsze to dzieło

wydrukowane w języku polskim w stolicy tutejszej, będzie zapewne przyjemną pamiątką dla mowy polskiej i dla poety”⁷.

Redagował ilustrowany magazyn „La Pologne Historique, Litteraire, Monumentale et Pittoresque” poświęcony zagadnieniom historii i kultury polskiej XVIII i XIX wieku, który przybliżał francuskim czytelnikom sprawy polskie⁸.

Był autorem haseł publikowanych w encyklopediach, słownikach i dziennikach francuskich i brytyjskich. Opracował ponad 300 biogramów sławnych Polaków do *Grand Dictionnaire Universel*, m. in. biografie Lelewela, Kościuszki, Pułaskiego⁹. Podkreślał, że jego głównym zamysłem jest aby dobrze tu oceniano rzeczy polskie bez naszych podpisów. (...) Czas wielki sprostować błędy i potwarze miotane na Polskę i Polaków. O tym jedynie myślę i tym oddycham. Jeżeli los przeznaczył, że mam być głównym przełamującym lodów polskich za granicą, niechże i tak będzie! Wszak tym sposobem nie biorę na siebie żadnego monopolu, każdemu jest otwarte pole w Paryżu, gdzie nie ma cenzury i wolność zupełna na drodze naukowej i literackiej. Im więcej będzie pracowników, tym lepiej dla nich i dla sprawy polskiej¹⁰.

Miał ogromne zasługi dla rozwoju kartografii i geografii. Wydał wiele opracowanych przez siebie map: m.in. mapę geograficzną i statystyczną Polski, mapę dróg w Polsce, liczne mapy Rosji i krajów nadbałtyckich i czarnomorskich. Opracowywał też tablice emigracji, gdzie znalazło się szereg nazwisk Polaków, ich koligacje rodzinne oraz informacje o podejmowanych działaniach¹¹.

Jak podkreślał Aleksander Wernicki, Chodźko nie zabiegał o rozgłos ani sławę. Wielu swoich prac nie podpisywał nazwiskiem, ukrywał się pod pseudonimami¹².

Był zapalonym kolekcjonerem, zbierał pamiątki po emigrantach, gromadził książki, broszury, rękopisy, sztychy. Dzięki tej pasji zachował dla kolejnych pokoleń bogatą korespondencję działaczy emigracyjnych, których los rzucił do Francji. Opracowane przez niego *Roczniki polskie*, liczące 125 tomów, zawierały kopie dokumentów z lat 1657–1863. Zgromadzone przez Chodźkę pamiątki były załączkiem biblioteki Muzeum Narodowego Polskiego w Rapperswilu. Zostały zakupione przez Muzeum w roku 1874.

Dowodem uznania dla działań Leonarda Chodźki było nadanie mu członkostwa licznych towarzystw. W 1860 roku został członkiem honorowym Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół

⁵ A. Wernicki, op. cit., s. 74.

⁶ J. M. Rymkiewicz, D. Siwicka, A. Witkowska, M. Zielińska, *Mickiewicz. Encyklopedia*, Warszawa 2001, s. 535.

⁷ A. Wernicki, op. cit., s. 17.

⁸ J. Kulczycka-Saloni, M. Straszewska, *Romantyzm. Pozytywizm*, Warszawa 1990, s. 77.

⁹ M. Straszewska, *Chodźko Leonard*, [w:] *Literatura polska. Przewodnik Encyklopedyczny*, t. 1, Warszawa 1984, s. 140. Wg Wernickiego opracował Chodźko 260 biogramów; A. Wernicki, op. cit., s. 20.

¹⁰ Ibidem, s. 21.

¹¹ J. Nowak, *Chodźko Leonard*, [w:] *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii*, t. 1, red. K. Dopierała, Toruń 2003, s. 326.

¹² A. Wernicki, *Leonard Chodźko i jego prace. Krótki rys biograficzny i naukowy*, Lwów 1880, s. 29.

Nauk. Był też członkiem Filotechnicznego Francuskiego Towarzystwa w Paryżu, Francuskiego Towarzystwa Geograficznego oraz Towarzystwa Statystyki Powszechnej, Towarzystwa Geograficznego w Genewie, włoskiego Towarzystwa Historyczno-Literackiego Kolombarii we Florencji, Instytutu Narodowego w Waszyngtonie i Akademii Królewskiej w Nancy, Towarzystwa Historyczno-Literackiego w Paryżu¹³.

Chodźko dożył emerytury jako urzędnik zatrudniony w bibliotece Sorbony. **Zmarł 12 marca 1871 roku w Poitiers**. Całe życie poświęcił propagowaniu sprawy polskiej. Pozostawił po sobie bogaty dorobek naukowy, edytorski oraz wydawniczy. Jego nazwisko znalazło się wśród darzczyków Muzeum Narodowego Polskiego w Rapperswilu.

BIBLIOGRAFIA

- Borkowska W., *Chodźko Leonard*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 3, Kraków 1937, s. 386–388.
- Encyklopedia Kresów*, Kraków b. r. w.
- Erzepki B., *Spis członków Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Poznaniu*, Poznań 1896, s. 2.
- Kałembka S., *General La Fayette przyjaciel Wielkiej Emigracji*, „Echa Przeszłości” 2008, nr 9, s. 113–120.
- Kulczycka-Saloni J., Straszewska M., *Romantyzm. Pozytywizm*, Warszawa 1990.
- Nowak J., *Chodźko Leonard*, [w:] *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii*, t. 1, red. K. Dopierała, Toruń 2003, s. 326.
- Rakowski G., *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Białorusi*, Warszawa 1997.
- Rymkiewicz J.M., Siwicka D., Witkowska A., Zielińska M., *Mickiewicz. Encyklopedia*, Warszawa 2001.
- Straszewska M., *Chodźko Leonard*, [w:] *Literatura polska. Przewodnik Encyklopedyczny*, t. 1, Warszawa 1984, s. 140.
- Wernicki A., *Leonard Chodźko i jego prace. Krótki rys biograficzny i naukowy*, Lwów 1880.

¹³ Ibidem, s. 35.